

---

13 Imunitní systém

Obsah kapitoly:

13.1 Úvod do kapitoly

13.2 Struktury imunitního systému

13.3 Nespecifická imunita

13.4 Specifická imunita

13.4.1 Humorální imunita

13.4.2 Buněčná imunita

13.5 Průběh specifické imunitní reakce

Po přečtení této kapitoly, by si měl být schopný:

- popsat struktury imunitního systému (imunitní buňky a imunitní orgány),
- znát základní rozdělení typů imunity na nespecifickou a specifickou,
- pochopit princip specifické imunity,
- vysvětlit průběh imunitní reakce jako celku.

Klíčová slova:

Imunita, imunocyty, kmenové buňky, nespecifická imunita, zánět, fagocytóza, chemotaxe, specifická imunita, T lymfocyty, B lymfocyty, plazmatické buňky, humorální imunita, buněčná imunita, cytokiny, cytotoxické buňky, neutralizace, aktivace komplementu, antigen, paměťové buňky, primární a sekundární imunitní reakce, získaná imunita, vakcinace.

13.1 Úvod do kapitoly

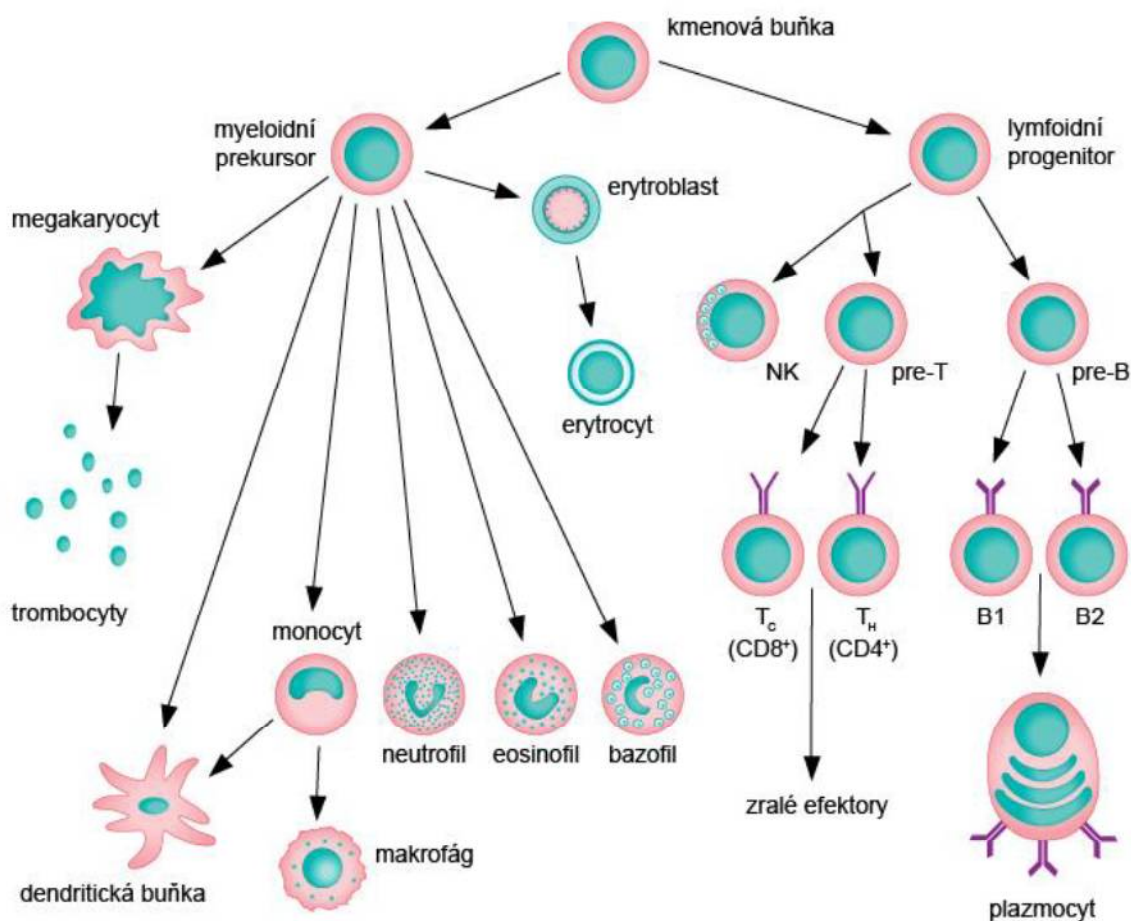
Imunitní systém se spolu s nervovým a humorálním podílí na řízení organismu a udržení vnitřního prostředí. Podléhá pod oba systémy a v organismu zajišťuje obranu proti nebezpečným činitelům (mikroby, nádorové buňky).

Pojem **imunita** zahrnuje řadu mechanismů a jejich schopnost chránit organismus rozpoznáním a likvidací škodlivých cizorodých látek, ale také nepotřebných součástí vlastního těla.

13.2 Struktury imunitního systému

Strukturami imunitního systému (IS) jsou:

- **Imunitní buňky (imunocyty)**, které volně migrují skoro všemi tkáněmi, krví a mizou. Mají rozmanitou strukturu a funkci, ale některé vlastnosti mají společné. Jednou ze společných vlastností je společný původ. Všechny imunocyty se vyvíjejí z pluripotentních kmenových buněk v kostní dřeni (obr. 80).

Obr. 80 Vývoj krevních elementů z kmenové buňky.

Kmenové buňky jsou základem transplantace kostní dřeně. Dalším zdrojem kmenových buněk je pupečnicková krev novorozence, z ní lze buňky izolovat a hluboce zmrazené uchovat pro případné další použití. Dnes vznikají banky těchto buněk, do nichž se izolované buňky po porodu ukládají.

- **Imunitní orgány**, které si můžeme představit jako anatomicky definovaná místa pravidelného výskytu imunocytů. Rozeznáváme dva druhy s rozdílným posláním:

A. primární lymfatické orgány, kde buňky imunitního systému vznikají (kostní dřeň) a dozrávají (kostní dřeň a thymus)

B. sekundární lymfatické orgány, které jsou osídleny zralými imunocyty. Patří sem mízní uzliny, slezina, Peyerovy pláty ve střevě, shluky lymfoidní tkáně ve sliznici úst, mandle (tonzily)

Imunitní mechanismy, které má organismus k dispozici se dělí na specifické a nespecifické podle imunitní odpovědi. Mechanismy **nespecifické imunity** slouží k obraně organismu proti škodlivým látkám bez ohledu na jejich identifikaci, tyto mechanismy se také podílejí například na čištění a hojení ran.

Specifická imunita představuje vysoce výběrovou (selektivní) reakci zaměřenou na konkrétní škodlivou látku.

13.3 Nespecifická imunita

Někdy nazývaná imunitou vrozenou. Zahrnuje přirozenou obranu proti patogenům. Jedním z mechanismů nespecifické imunity je i **fagocytóza**.

Nespecifickou imunitu zajišťuje:

- **Kůže a sliznice** pomocí chemické a mechanické obrany. Chemickou obranu zajišťuje nejen kyselé pH kůže (4,5 -6), které brání v pomnožení mikroorganismů, ale tvoří se zde i protilátky a cytokiny. Mechanickou obranu zajišťuje neporušenost kožního a slizničního povrchu, působení hlenu, řasinkového epitelu, slz a slin.
- **Leukocyty** - neutrofilů, makrofágů a další fagocytující buňky
- **Zánět** se svými základními procesy, což je:
  - A. **fagocytóza** cizorodých materiálů makrofágy v místě zánětu
  - B. **vazodilatace a zvýšená propustnost kapilár** v místě zánětu
  - C. **migrace leukocytů** do místa zánětu

Fagocytóza

Jedná se o **komplexní imunologický děj**, na němž se podílí více složek imunitního systému. Schopnost fagocytózy mají **neutrofilů**, které jsou v krvi a během zánětu vycestovávají do postižené tkáně, **monocyty**, které přestupují z krve do tkáně a zde se mění na tkáňové makrofágy a **dendritické buňky**, které také vznikají z monocytů a usazují se v tkáních (příkladem jsou Langerhansovy buňky v kůži).

Fagocytóza se skládá ze 4 kroků:

- **Zachycení cizorodého materiálu**. Tento krok zahrnuje rozpoznání cizorodého materiálu. Následuje pohyb fagocytu pomocí **chemotaxe** k cizorodé látce jeho přichycení se na ní (adheze).
- **Ingesce (pohlcení částice)**. Po zachycení cizorodé látky dojde procesem endocytóza k jejímu pohlcení
- **Degradace**. Vznikají vezikuly zvané lysozomy, a v nich dochází k degradaci cizorodé látky

-
- **Exocytóza.** Po degradaci jsou aminokyseliny a další produkty degradace cizorodého materiálu vyloučeny z buňky pomocí exocytózy.

Fagocyty také působí na ostatní buňky imunitního systému i jiných struktur svými **cytokiny**. Příkladem cytokinů jsou mj. interleukin 1 (IL-1), tumor nekrotizující faktor alfa (TNF α) a interleukin 12 (IL-12). Tyto cytokiny podporují zánět. IL-1 je i endogenním pyrogenem, který aktivuje termoregulační centrum v hypotalamu k nastavení vyšší teploty organismu, a tak dochází k dalšímu zabraňování rozvoji infekce. Kromě toho mají další funkce, například stimulují jaterní buňky k produkci takzvaných **proteinů akutní fáze**, které mají antibakteriální a protizánětlivý účinek. Typickým představitelem je C-reaktivní protein (CRP).

Je důležité se ještě zmínit o **interleukinech**, což jsou proteiny vylučované buňkami organismu, které jsou napadeny virem. Jedná se o signál pro ostatní buňky, že je třeba se bránit virům.

13.4 Specifická imunita

Tento proces v organismu **nastupuje pomaleji** než imunita nespecifická, ale má vysokou účinnost. Jedná se o **imunitu získanou** a principem je **reakce antigenu s obranným systémem T a B lymfocytů a s tvorbou protilátek**.

Podstatou je skutečnost, že organismus je schopen rozeznat vlastní a cizorodé látky (antigeny). Za některých patologických stavů však tato rozpoznávací schopnost je narušena a organismus může začít tvořit protilátky proti vlastní tkáni. Toto je příčina vzniku autoimunitních onemocnění (revmatoidní artritida, kolagenózy, ulcerativní kolitida, a další).

B lymfocyty zajišťují tzv. **humorální imunitu**, která spočívá v tom, že se lymfocyty transformují v **plazmatické buňky**, které vypouští specifické **protilátky**. Tyto protilátky kolují v krvi a lymfě. T lymfocyty se naopak přeměňují v **cytotoxické T-buňky**, které se vážou přímo cizorodé buňky v těle a následně je likvidují. Této imunitě se říká **buněčná**.

13.4.1 Humorální imunita

Humorální typ imunity zajišťují B lymfocyty. B lymfocyty přeměněné na plazmatické buňky začnou produkovat **specifické protilátky**.

Protilátky jsou bílkovinné molekuly a na likvidaci antigenu se podílí různými způsoby:

- **Neutralizací.** Pouhé navázání protilátky na antigen znemožní jeho patogenní působení v organismu.
- **Opsonizace.** Jedná se o proces urychlující fagocytózu cizorodých látek. Toto vlastnost mají některé IgG protilátky.
- **Aktivace komplementu** jehož cílem je likvidace cizorodé látky (dojde ke spuštění kaskády enzymů, které mají za úkol rozklad buněk).

Rozeznáváme **5 tříd protilátek** (IgM, IgG, IgA, IgD, IgE). Protilátky jsou nenahraditelným diagnostickým nástrojem v mnoha medicínských oborech. Jedná se o využití reakce antigen-protilátka. Někdy se hledají jen protilátky, což znamená, že se osoba setkala v minulosti s daným antigenem, který vyvolal specifickou

---

protilátkovou odpověď. Jde o důkaz nepřímý, který neprokáže přítomnost mikroorganismu v těle. Tohoto způsobu se využívá u onemocnění, kde přímý důkaz není možný (příkladem je AIDS, toxoplazmóza). Při zjišťování protilátek lze také určit, zda k infekci došlo nedávno, to se projeví na vysoké hladině protilátek typu IgM (zvýšení minimálně 4x) nebo osoba přišla s antigenem do kontaktu v minulosti, pak jsou zvýšené protilátky IgG.

13.4.2 Buněčná imunita

Buněčná imunita je zajištěna pomocí T lymfocytů. Přibližně polovina lymfocytů v průběhu vývoje migruje do thymu a zde dozrává (od toho název T lymfocyty). Na rozdíl od B lymfocytů, které působí na antigeny protilátkami, potřebují T lymfocyty ke své imunitní funkci přímý kontakt s infikovanou nebo jinak poškozenou buňkou. Rozeznáváme tyto typy T lymfocytů:

- pomocné
- cytotoxické
- supresorové

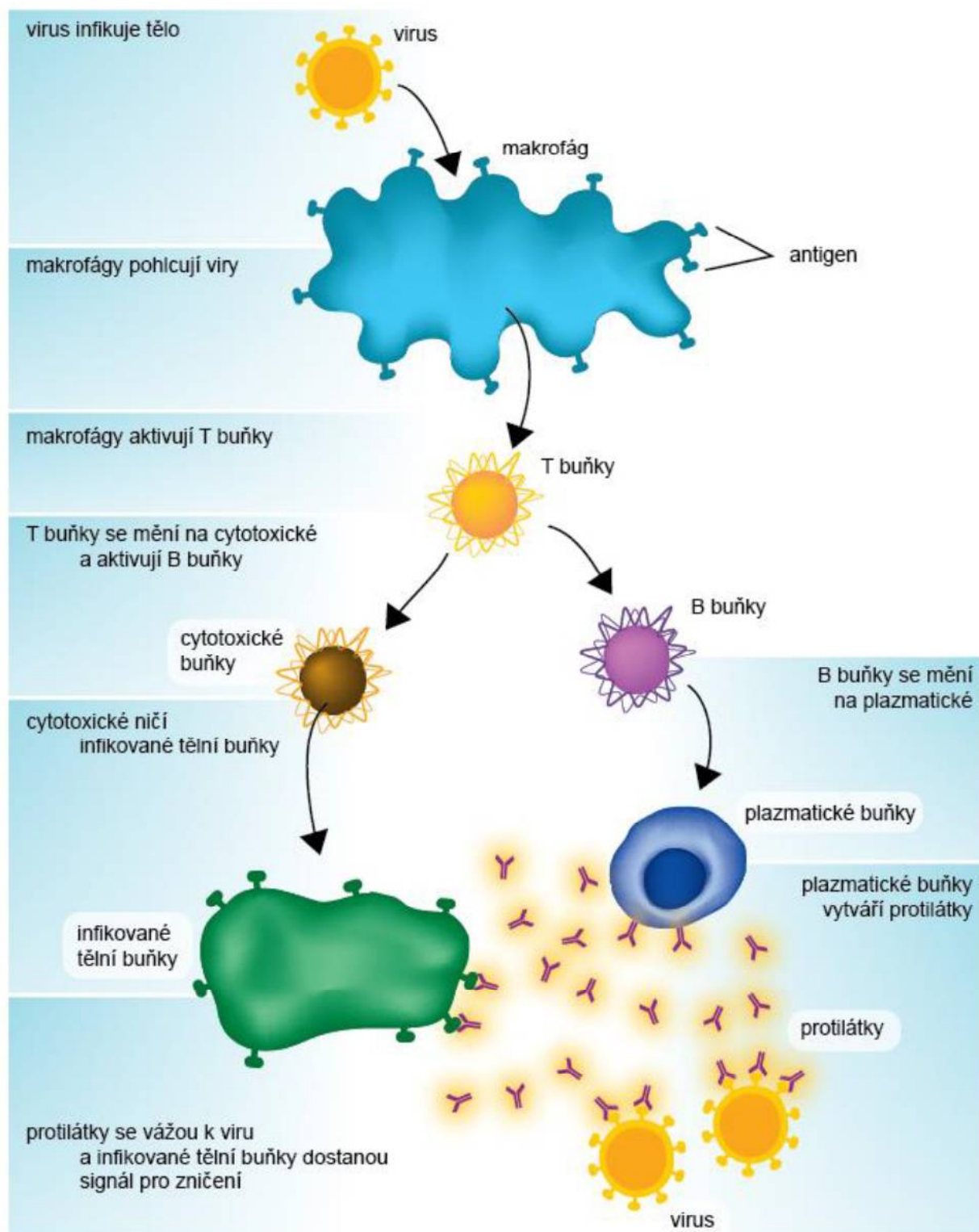
Pomocné T lymfocyty produkují **cytokiny**, které pak ovlivňují aktivitu lymfocytů jak T, tak i B. Kromě toho i zvyšují aktivitu makrofágů.

Cytotoxické (zabíjäcké) T lymfocyty jsou přímo zodpovědné za buněčnou aktivitu tím, že **likvidují buňky napadené patogeny** (např.viry) nebo nádorové buňky, či jiné abnormální buňky.

Supresorové T lymfocyty produkují **cytokiny**, které ale naopak potlačují aktivitu ostatních lymfocytů.

13.5 Průběh specifické imunitní reakce

Na procesu specifické imunity se neoddělitelně podílí jak buněčná, tak i humorální odpověď organismu (obr. 81).

Obr. 81 Specifická imunitní reakce organismu.

Specifickou imunitní reakci lze rozdělit na:

- primární imunitní odpověď, kdy organismus reaguje na první kontakt s antigenem
- sekundární imunitní odpověď, která následuje po opakovaném setkání organismu s antigenem

Při prvním kontaktu s **antigenem**, což je cizorodá nebo abnormální molekula bílkovinné nebo sacharidové povahy uložená ve stěně bakterií, plísni, parazitů, nádorových a dalších cizorodých buněk nebo virových částí nastává **primární imunitní odpověď**. U této reakce dochází k diferenciaci a proliferaci lymfocytů, které obsahují specifické receptory pro daný antigen. Vznikají tzv. **efektorové buňky**, což znamená, že z B lymfocytů vzniknou buňky plazmatické a z T lymfocytů buňky cytotoxické. Tento proces trvá obvykle asi 2 týdny. Kromě efektorových buněk, ale vznikají i **buňky paměťové**, které pak po řadu let nesou na svém povrchu receptory specifické pro antigen, s nímž se setkaly. Při opakovaném setkání se stejným antigenem se paměťové buňky dokážou proliferovat a diferencovat na efektorové buňky daleko rychleji (2-7 dní). Navíc tato imunitní reakce je mohutnější a přetrvává déle. Díky tomu se při této **sekundární imunitní reakci** nestihnou choroboplodné zárodky rozmnožit a organismus ne onemocní. Hovoříme o **získané imunitě**.

Uvedený mechanismus je využíván ve **vakcinační praxi**. Vhodně zvoleným imunizačním schématem lze dosáhnout i celoživotní imunity srovnatelné s imunitou po prodělaném infekčním onemocnění. Důvodem proč se některé infekce opakují, je proměnlivost antigenní výbavy viru (např. virus chřipky).

Alergie představuje změněnou až neúměrnou reakci imunitního systému na běžný zevní podnět. Na povrchu T lymfocytů jsou receptory, které váží antigen a setkání s antigenem, jak již bylo zmíněno, vyvolá primární reakci. Dochází k tvorbě protilátek. U alergické reakce však imunologická odpověď lymfocytů je značně zvýšena a projeví se hyperimunizací se 2. fází odpovědi:

1. fáze – reakce antigen-protilátka

2. fáze – uvolnění mediátorů (histamin, serotonin, bradykinin)(Bartůňková, 2010).

Imunizace

Jedná se o způsob získávání protilátek. Imunizace může být:

A. **aktivní**, přirozená při prodělaní choroby nebo umělá vytvořená pomocí očkování

B. **pasivní**, přirozená (přenesená z matky na plod) nebo umělá, při aplikaci séra po hadím uštknutí (tabulka 10)

Tab. 10 Rozdíly mezi aktivní a pasivní imunizací.

	imunizace	
	aktivní	pasivní
aplikace	antigenů	protilátek
	mrtvé či poškozené	

Imunosuprese znamená útlum imunitní odpovědi vlivem různých dějů (stresem, ale i cíleně u pacientů před transplantací).

Imunoterapie je léčba cytokininy jako jsou interleukin, interferon.

Důležité

- Imunitní systém se podílí na řízení organismu.
- Mezi základní struktury IS patří **imunitní buňky a imunitní orgány**.
- Imunitní mechanismy jsou zabezpečovány pomocí nespecifické a specifické imunity.
- **Nespecifická imunita** je pouze vrozená a jedním z jejích mechanismů je **fagocytóza**.
- **Specifická imunita** je zajištěna pomocí **T a B lymfocytů**.
- Humorální imunitu zajišťují B lymfocyty po přeměně na efektorové buňky (plazmatické buňky), které produkují protilátky.
- Buněčnou imunitu zajišťují T lymfocyty po přeměně na efektorové buňky (pomocné, cytotoxické a supresorové buňky), vylučující cytokiny.
- Imunitní odpověď se dělí podle kontaktu s antigenem na primární a sekundární.